

Драгица МИЈАНОВИЋ – ВУЈАЧИЋ

НЕКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ПРИРОДНОГ КРЕТАЊА СТАНОВНИШТВА ЦРНЕ ГОРЕ

Природно кретање је најважнија компонента демографског кретања неке популације. Чине га наталитет, морталитет и природни прираштај – разлика између претходна два кретања становништва. На природно кретање становништва утиче низ фактора: друштвена средина, степен економског развоја, образовни и културни ниво становништва, у неким срединама и религијска опредељеност и други. Знатан утицај на природно кретање становништва имају старосна структура становништва, у неким срединама и полна (уколико има полне неравнотеже), затим миграционе карактеристике у негативном или пак позитивном смислу зависно да ли је проучавана средина имиграционог или емиграционог карактера. Међутим, однос између природног кретања и осталих елемената демографског развоја није једностран, већ узајаман. Дакле, од природног кретања многоме зависи структуре становништва, посебно старосна и миграционе карактеристике одређеног подручја. Карактеристике демографских кретања, па тиме и природног кретања становништва, је да се одвијају у дужем временском интервалу и посљедице им се рефлектују на дужи период. Тако, на примјер, нагло смањење наталитетних стопа, које је кулминирало после 70-их година XX вијека, данас има своје праве и прилично непријатне посљедице:

- наталитетне стопе су из пописа у попис све мање као посљедица све мањег прилива становништва у репродуктивну доб;
- веома ниске стопе природног прираштаја становништва са тенденцијом даљег пада;
- повећање стопа морталитета са тенденцијом даљег раста;
- знатно веће учешће старог у укупном становништву;
- смањење континента радно способног становништва итд.

У овом раду осврнућемо се на кретање стопа наталитета, морталитета и природног прираштаја становништва Црне Горе у периодима 1971, 1991. и 2003. година.

Стопе наталитета

Стопе наталитета су основни показатељ демографске динамике и представљају број живорођених на 1000 становника. Опште је правило да се са друштвено-економским развојем смањују стопе наталитета. Овај тренд смањења наталитетних стопа у Црној Гори прво је почео у економски развијенијим општинама и дјеловима општина. Сеоска насеља су и после 70 – их година задржала тренд виших наталитетних стопа, на чије је смањење знатно већи утицај имало масовно иселјавање становништва са ових подручја (познато је да су најмобилније скупине становништва старости 20-40 година а то је категорија репродуктивно способног становништва), неголи економски развој и образовни и културни ниво становништва и планирање породице.

Према подацима за 1971. годину ниске стопе наталитета (до 15‰) имале су општине: Жабљак 11,6‰, Даниловград 11,2‰ и Шавник 14,9‰. Средње наталитетне стопе (16-25‰) имало је 14 општина, од којих 5 преко 20‰, гдје спада и Подгорица са 21,5‰. Високе наталитетне стопе (преко 25‰) имале су 3 општине, а општина Рожаје се издваја са веома високом наталитетном стопом од чак 38,1‰. Као што је већ наглашено, ниске стопе наталитета у општинама које смо навели су посљедица иселјавања становништва из њихових, прије свега, сеоских подручја, чиме је депопулација већ узела маха, али ће тек у наредним пописним периодима бити израженији и прошириће се на већи број општина.

Релативно веће наталитетне стопе у Подгорици проузроковало је новодосељено становништво из сусједних (прије свих сјеверних) општина, јер је то углавном младо становништво у оптималној репродуктивној доби. Стопа наталитета републике је умјерена и износи 20,5%.

Тренд пада наталитетних стопа у наредном пописном периоду 1991. године јача и захвата све општине у републици, самим тим и на нивоу републике стопа је нижа од претходне (16,5%) мада још спада у категорију умјерених. Највећи пад наталитетне стопе биљеже Плужине са 16,4% на 4,8% (табела), затим Колашин са 24,2% на 11,1%, Бијело Поље са 25,8% на 17,8%. У Плужинама је веома ниска стопа наталитета порузрокована све масовнијим иселавањем становништва. Ниске наталитетне стопе имају још: Шавник, Жабљак и Колашин и приморске општине Котор, Тиват и Херцег Нови. У осталим општинама стопе наталитета су умјерене, осим Рожаја гдје је на доњој граници високе (25,2%).

Посљедњи пописни период 2003. године показује да се не смирује тренд пада наталитетних стопа што резултира да само 4 општине имају умјерене стопе наталитета: Рожаје 20,1%, Подгорица 16,1%, Плав 15,6% и Беране 15,4%, док све остале општине имају ниске наталитетне стопе, од којих 7 општина (укључујући и Пљевља са 10,0%) испод 10%: Жабљак, Колашин, Плужине, Тиват, Цетиње, Шавник. На нивоу републике стопа наталитета спада у категорију ниских и износи 13,5%.

С обзиром на тренутно стање у будућем кретању становништва не треба очекивати повећање наталитетних стопа, јер све мањи број генерација улази у репродуктивни период. За неки видљиви напредак потребан је дужи период.

Стопе морталитета

Стопа морталитета представља број умрлих на 1000 становника. За њу је веома битно којих је компоненти она производ, односно које старосне категорије становништва учествују у тој стопи на основу чега судимо о економској развијености посматраног подручја. Стопе морталитета крећу се у распону од 5 до 30%, ниже од 5% се ријетко дуже задржавају, а више од 30% указују на неке ненормалне услове живота у одређеној средини (ратови, епидемије, природне катастрофе). Развијенија подруч-

ја са неповољнијом старосном структуром, по правилу, имају веће стопе морталитета, што је нормална последица старења становништва.

За период 1971. година стопе морталитета у републици и свим општинама су биле ниске и кретале су се у распону од 3 до 8,9‰ (табела) , што говори о релативној младости становништва општина, самим тим и републике. У сљедећем пописном периоду стопе морталитета имају тренд благог пораста, као последица све нижих наталитетних стопа и промјена у старосним структурама становништва. У посљедњем пописном периоду оне биљеже нешто већи раст у односу на претходни, али су још у границама умјерених и крећу се у распону од 4,5‰ (ниска стопа) до 13,7‰ у Андријевици.

Стопе природног прираштаја

Као што је наглашено, стопе природног прираштаја представљају разлику између стопа наталитета и стопа морталитета. Могу бити ниске (до 5‰), умјерене (5-14‰), високе (15-20‰) и изразито високе (преко 20‰). У првом посматраном периоду стопе природног прираштаја становништва општина кретале су се у распону од ниске (4,9‰) у Даниловграду до веома високе (од чак 33,2‰) у Рожајама. Умјерен природни прираштај имало је 11 општина а висок њих 7 (табела). Умјерене и високе стопе прираштаја последица су повољне старосне структуре становништва у овом периоду у свим општинама изузев Даниловграда гдје је процес иселавања веома интензиван. Оваква кретања прираштаја у општинама резултирала су прираштајем на нивоу Републике од 14,3‰, дакле на горњој граници умјереног.

Нагли пад наталитетних стопа који захвата све општине од 70-их година (мада са различитим интензитетом) и благо повећање морталитетних стопа проузроковали су знатно смањење стопа природног прираштаја за 1991. годину, тако да већ 7 општина има низак природни прираштај: Шавник, Жабљак, Цетиње, Херцег Нови, Тиват од којих Плужине и Котор чак и негативан. У Рожајама је прираштај и даље у категорији веома високог (20,9‰) али знатно нижи у односу на претходни посматрани период. Остале општине, као и република, имају умјерене вриједности природног прираштаја, од којих је највећи у Подгорици из већ наведених разлога.

Посљедице несмањеног темпа пада наталитетних стопа и јаких емиграционих процеса из све већег броја општина огледају се у кретању стопа природног прираштаја у посљедњем пописном периоду 2003. године. Стопе прираштаја у највећем броју општина су забрињавајуће. Наиме, 8 општина (укључујући ту Пљевља са 0,0%) има негативан прираштај: Андријевица, Даниловград, Жабљак, Колашин, Котор, Плужине, Шавник, Цетиње; веома низак природни прираштај имају: Бар, Никшић, Улцињ, Херцег Нови и Тиват, у Бијелом Пољу је на горњој граници ниског прираштаја, што јасно указује на веома одмакли процес депопулације и изумирања становништва, посебно сеоских подручја. Умјерен прираштај имају општине: Подгорица, Будва, Беране и Плав, док је у Рожајама у категорији високог са 15,6%.

Из наведеног не можемо дати неке оптимистичке прогнозе за природно кретање становништва Црне Горе у будућности, напротив. Ниске наталитетне стопе немају тренд заустављања пада, нити се назире наговјештаји њиховог оживљавања, што ће проузроковати неминовни раст стопа морталитета као нормалну посљедицу старења становништва, а све то у крајњој линији води све нижим стопама природног прираштаја или, пак, повећавању њихове негативне вриједности у великом броју општина. С обзиром да је стопа природног прираштаја на нивоу републике сада ниска 4,3%, питање је да ли ће она у наредном пописном периоду бити позитивна. Посљедице оваквог природног кретања становништва Црне Горе биће, дакле, дугорочне и далекосежне.

Табела: Стоје наталитетне, морталитетне и природног прираштаја по годинама пописа у %

	1971.			1991.			2003.		
	С. Н.	С. М.	С.П.П.	С. Н.	С. М.	С.П.П.	С. Н.	С. М.	С.П.П.
Црна Гора	20,5	6,2	14,3	16,5	6,8	9,7	13,5	9,2	4,3
Андријевица	-	-	-	-	-	-	11,1	13,7	- 2,6
Бар	16,8	8,7	8,1	15,4	8,5	6,9	12,6	9,8	2,8
Беране	22,2	6,2	16,0	17,0	5,5	11,5	15,4	9,2	6,2
Б. Поље	25,8	6,0	19,8	17,8	6,4	11,4	14,4	9,5	4,9
Будва	17,4	8,4	9,0	16,1	7,3	8,8	14,0	7,4	6,6
Даниловград	12,2	7,3	4,9	17,5	9,2	8,3	11,1	12,5	- 1,4
Жабљак	11,6	3,1	8,5	11,5	8,0	3,5	8,5	10,4	- 1,9

Колашин	24,2	6,1	18,1	11,1	4,4	6,7	9,7	12,7	- 3,0
Котор	16,3	8,9	7,4	13,6	13,9	- 0,3	11,0	11,1	- 0,1
Мојковац	20,2	4,0	16,2	14,5	7,1	7,4	12,0	9,9	2,1
Никшић	19,7	6,6	13,1	14,8	6,6	8,2	12,4	8,8	3,6
Плав	25,4	3,0	22,4	18,3	6,3	12,0	15,6	9,5	6,1
Плужине	16,4	5,4	11,0	4,8	6,7	- 1,9	7,4	11,3	- 3,9
Пљевља	16,1	5,9	10,2	18,5	9,3	9,2	10,0	10,0	0,0
Подгорица	21,5	4,9	16,6	18,3	4,8	13,5	16,1	8,3	7,8
Рожаје	38,1	4,9	33,2	25,2	4,3	20,9	20,1	4,5	15,6
Тиват	17,6	8,4	9,2	13,1	9,7	3,4	9,9	9,2	0,7
Улцињ	21,0	6,2	14,8	17,9	7,3	10,6	11,9	9,9	2,0
Х. Нови	16,1	7,6	8,5	13,2	8,8	4,4	10,8	9,4	1,4
Цетинје	20,4	8,9	11,1	15,6	11,0	4,6	9,0	12,0	- 3,0
Шавник	14,9	6,2	7,7	10,9	7,4	3,5	6,3	11,3	- 5,0

ЛИТЕРАТУРА

1. Душан Брезник, *Демографија - Анализа, методи и модели*, Научна књига, Београд 1980. г.
2. Аlica Wertheimer-Балетић, *Демографија – Становништво и економски развој*, Информатор, Загреб 1982. г.
3. Младен Фригановић, *Демогеографија – Становништво свијета*, Школска књига, Загреб 1987. г.
4. Статистички годишњак СР Црне Горе 1974. године, Титоград, августа 1974. г.
5. Статистички годишњак за 2004. годину, Републички завод за статистику, Подгорица, децембар 2004. г.

Dragica MIJANOVIĆ - VUJAČIĆ

SOME PROPERTIES OF NATURAL MOBILITY OF MONTENEGRO'S POPULATION

Summary

The most important component of demographic fluctuation is natural fluctuation of population which consists of birth-rate, death-rate and natural increase of birth-rate.

In the observed period 1971 - 2003, the rates of birth are constantly decreasing in Republic and in all municipalities so that they become very low rates.

Rates of mortality are growing, because of low rates of birth and because population is getting old, which results in decreasing the birth-rate. It is very disturbing the fact that in seven municipalities there are negative values and that in one municipality it comes to an amount of 0,0°.

The consequences of such a natural fluctuation of population are far-reaching and long-term.

